

Allah és a szegények

Keresztény és muszlim felszabadítási teológia együtt?

Ismerősen csengenek az alábbi mondatok: „A felszabadítási teológia olyan teológia, amely – mint minden teológia – a transzcendens valóság keresésével foglalkozik, e transzcendens valóságot azonban a társadalom peremére szorított emberek körében keresi. Jóllehet Isten az egész világ-egyetem Istene, ez azonban nem zárja ki azt, hogy a történelemben az egyik oldal mellett foglaljon állást.”

Istent a szegények arcán meglátni – ez a latin-amerikai felszabadítási teológia őstapasztalatának számít. Aki azonban most a peremre szorítottak körében felfedezhető transzcendenciáról beszél, nem keresztény felszabadítási teológus, hanem olyan férfi, aki angol nyelvű előadásában ismételtelen a Koránt idézi: **Farid Esack**, az iszlám tanulmányok professzora a dél-afrikai Johannesburg egyetemén. A paderborni egyetem *Osszehasonlító Teológiai Központja* hívta meg vendégelőadónak, és a Schwertében működő *Katolikus Akadémiával* együtt megszervezte, hogy *Esack* találkozzék más felszabadítási teológusokkal és német muszlimokkal.

Az apartheid ellen

Farid Esack „nem-fehéreként” nőtt fel az apartheidet gyakorló Dél-Afrikában. Pakisztánban kapott klasszikus iszlám teológiai képzést. Muszlim ifjúsági szervezetekben küzdött az apartheid ellen, ami nem volt természetes: a dél-afrikai muszlim közösség sok tekintélyes tagja ugyanis csak tétozva tiltakozott az apartheid ellen. Ha az ember azt olvassa a Koránban, hogy ne legyenek barátai a zsidók és a keresztények között, akkor hogyan kezelje azt, ha az apartheid elleni harcban épp ezekkel az emberekkel küzd együtt? „Mit tartunk arról az Istenről, aki ragaszkodik ahhoz, hogy Nelson Mandela – mivel nem muszlim – rossz útra téríti az embereket?” – kérdezi fejét rázva *Esack*. Az ő felszabadítási teológiájának bölcsőjénél tehát a vallásközi tapasztalat is ott állt. A másként hívőkkel közösen vívott harc tapasztalata új kérdéseket intézett saját hagyományához. Válaszokat exegetikai tanulmányai révén talált, írja 1997-ben megjelent, A Korán. Felszabadítás és pluralizmus c. könyvében *Esack*.

Példaként az első szúrát említi, amelyben ez áll: „Vezess minket a helyes úton, azoknak az útján, akik kegyelmednek örvendenek – ne pedig azok ösvényén, akikre haragszol, vagy akik tévútra térnek.” Szinte az

egész Korán-magyarázati irodalom a zsidókkal azonosította az „akikre haragszol” kitélt, azok mögött pedig, „akik tévútra térnek”, a teológiai tévtanítókat, vagyis a keresztényeket látta – jóllehet a Koránban egyáltalán nincs meg ez az egyértelműség. *Esack* meggyőződése szerint a hit mindig a történelemben alakul ki, ezért lehet és szabad helyesbíteni a régi tekintélyeket, hiszen eredményeik korukból is fakadnak.

Nem erőltén iszlám

Ma is fel kell tenni a kérdést, ki és milyen érdekből alakítja a hitet. E tekintetben *Esack* két világ határán álló, kényelmetlen figyelmeztető. Ő nem az a mérsékelt, liberális muszlim, akinek a Nyugat szeretné látni, szögezi le. Felpanaszolja azt a sok pénzt, amellyel – fejlesztési segélyek és külföldi kultúrpolitika révén – a Nyugat azt az iszlámot támogatja, amely erőltén, és nem keresztezi a Nyugat imperialista terveit. Mindamellettszerinte az arab államoknak sem érdekük a radikális iszlám, s ezért paktálnak a Nyugattal.

Esack félreérthetetlenül közli, hogy saját politikai álláspontja nem a teokratikus iszlám, de nem is az az iszlám, amely a nemzeti felszabadítás hordozója. Felfogása szerint a vallás dolga nem az, hogy a társadalom középpontja legyen, hanem újból és újból a perifériára, a kizártak közé kell mennie. Azt mondja: „Azt hiszem, a vallásnak mint intézménynek a halála nem olyan drámai az emberiség számára. Ha a vallás összekapcsolódik a hatalommal, akkor mindig bíráltni kell, ellen kell állni neki, és át kell alakítani.”

A vallás e viszonylagosítása Dietrich Bonhoeffer német teológusra emlékeztet, aki hasonló tapasztalatra tett szert, mint *Esack*: A náci rezsimmel szembeni ellenállás keretében olyan emberekkel dolgozott együtt, akik nem keresztény indítatásból szegültek szembe Hitlerrel. Fordítva pedig a legtöbb keresztény épp azt fellépést utasította el, amelyet Bonhoeffer kötelezőnek tartott. A börtönben Bonhoeffer elgondolkodott a vallás nélküli kereszténységről, s ezzel viszonylagossá tette saját vallási intézményeit: úgy gondolta, az egyháznak nem önmaga fennmaradásáért kell küzdenie, hanem csak akkor nevezhető egyháznak, ha másokért létezik.

Vallásközi nyitás

Az a vallásközi nyitottság, amely *Esack* felszabadítási teológiájának egyik gyökere, olyan vallásközi és kultúraközi nyitottságra irányuló törekvéssel párosul, amely az utóbbi húsz évben a keresztény felszabadítási teológián belül is megvalósult. A felszabadítási teológia ügyelt Latin-Amerika bennszülött kultúráira és vallásaira, s azok sajátos hagyományaira. A „szegények melletti döntést” kibővítették a „többiek melletti döntéssel”. A felszabadítási teológia egyúttal egyre erősebben igazodott a nemzetközi kontextushoz, ti. hogy olyan problémákról van szó, amelyeket a globális gazdaság a Föld sok pontján kitermel. Ezért kézenfekvő a következő lépés: nemzetközi kontextusban végrehajtott vallásközi meg egyezés.

Az egyik úttörő e tekintetben *Juan José Tamayo* spanyol felszabadítási teológus, aki a Schwertében megrendezett konferencián bemutatta az „iszlám-keresztény felszabadítási teológia” első elképzeléseit. *Tamayo* úgy véli, hogy az iszlámmal kapcsolatos előítélet – „olyan fundamentalista és patriarchális vallás az, amelynek ölen semmilyen felszabadító impulzus nem keletkezhet” – eddig megakadályozta egy effajta teológia létrejöttét. *Tamayo* közös vonásokat lát az etikában, a misztikus vallásosságban és azzal a gazdasági rendszerrel szembeni ellenállásban, amelyet csak a javak felhalmozása érdekel.

Német muszlimok képviselői azt fejezték ki a konferencián, hogy *Esack* távlatai inkább idegenek számukra. Nem egyszer fogalmazták meg: „Ha ti kapcsoljátok össze a politikát és a vallást, akkor felszabadítási teológiának hívjátok; ha más muszlimok teszik ezt, akkor iszlámistákként szidalmazátok őket.” Ténylegesen minden felszabadítási teológia arra a mantrára kérdez rá, amely szerint felvilágosultságuk tanúbizonyságaként a muszlimoknak el kellene választaniuk egymástól a politikát és a vallást.

Keresztény részről arra emlékeztettek, hogy a politikai teológiának keresztény kontextusban is sokféle irányzata van, a konzervatívától a totalitáriusig, de ennek ellenére nem szabad lemondani a felszabadító politikai teológia igényéről.

Christoph Fleischmann

Forrás: Publik-Forum, 2010/14 (csekély rövidítéssel)